

УДК 628.157

ЯПОНІЯ У СВІТОВОМУ РИБНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

О. Є. Онисько

студентка 5 курсу, група ВБА-51м, навчально-науковий інститут агроекології та
землеустрою

Науковий керівник – к.вет.н., доцент Т. В. Полтавченко

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті проведено аналіз та оцінку сучасних позицій, стану та перспектив розвитку рибної галузі Японії у світлі глобалізаційних процесів та поступового скорочення водних біоресурсів.

Ключові слова: рибна галузь, промислове рибальство, аквакультура, водні біоресурси, виключна економічна зона.

В статье проведен анализ и дана оценка современных позиций, состояния и перспектив развития рыбной отрасли Японии на фоне глобализационных процессов и постепенного сокращения водных биоресурсов.

Ключевые слова: рыбная отрасль, промышленное рыболовство, аквакультура, водные биоресурсы, исключительная экономическая зона.

The article analyzes and evaluates the current positions, status and prospects of the Japanese fishery in the world globalization and the gradual reduction of aquatic bioresources.

Keywords: fishery, industrial fishing, aquaculture, aquatic bioresources, separate economic zone.

Риба залишається найважливішим традиційним продуктом харчування японців, основним джерелом тваринних білків. Рибне багатство оточуючих морів, значна берегова лінія, зосередження населення на прибережних рівнинах, поєднання прибережних і сучасних механізованих (глибоководних) промислів – основні умови розвитку рибної галузі в Японії.

За останні 30 років стан рибних ринків і споживання рибної продукції у світі значно змінилися, хоча продаж риби і морепродуктів у світі стабільно зростає. Посилюється суперництво серед розвинутих країн за право використання морських рибних ресурсів і морепродуктів. В умовах зниження продуктивності рибпромислових районів посилюється конкуренція за сировинні ресурси практично в усіх районах світового океану. Це призвело до зменшення вилову основних об'єктів промислу, що користуються підвищеним попитом на світовому ринку, зокрема тріски в Північно-Західній Атлантиці, крабів у Північній Америці, крижаних риб у водах Антарктики, тунцевих в Атлантичному і Тихому океані, минтая і крабів в Охотському морі [1]. Японія справедливо претендує на звання першої риболовецької країни світу, хоча в неї і за якісними (в перерахунку на одного жителя), і за кількісними показниками є конкуренти. На сьогодні у вартісному об'ємі експорту риби та морепродуктів передові позиції займають Китай, В'єтнам, Норвегія та Таїланд.

Основним завданням статті є проаналізувати та оцінити сучасні позиції, стан та перспективи розвитку рибної галузі Японії у світлі глобалізаційних процесів та поступового скорочення водних біоресурсів.

Завдяки географічним особливостям Японії рибальство традиційно відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та незалежності держави. Ще 50 років тому

внутрішнє виробництво країни забезпечувало близько 70% національного споживання риби. Сьогодні, у зв'язку зі зменшенням у світовому океані запасів риби цей показник становить 50%. Традиційно Японія залишається країною з найвищим показником споживання рибопродуктів на одну людину, хоча зі зменшенням умов спостерігається стійка тенденція до зниження цього показника. Так, у 1970 році споживання рибопродуктів на одну людину в Японії становило 70 кг/рік. Зараз цей показник знизився до 45 кг/рік (міжнародна медична норма – 20 кг рік/на людину) [4].

Японія є лідером світу з імпорту риби і морепродуктів, адже на фоні приросту населення відбувається зменшення уловів. Вона ввозить 20% усієї риби світу, що експортується іншими країнами. Обсяги японського імпорту риби і морепродуктів почали зростати після встановлення міжнародних обмежень щодо територіальних вод та виключних економічних зон. Ці обмеження унеможливили вилов риби японськими рибалками у далеких водах Тихого океану. Після 1995 року Японія більше ввозить продукти рибальства з закордону ніж добуває або вирощує сама. Так у 2019 році об'єм імпорту склав 15 млрд дол. США. Головними міжнародними постачальниками риби і морепродуктів до Японії є світові лідери в галузі рибальства – КНР, Перу, Чилі, США, Індонезія [2].

Морське рибальство в Японії прийнято поділяти на прибережне, морське і океанічне.

Прибережне рибальство здійснюється в основному в межах 12-мильної зони з використанням тралів, неводів і невеликих суден. Фактично воно ведеться уздовж всієї берегової лінії, але деякі ділянки узбережжя виділяються особливо. Це узбережжя Хоккайдо, північно-східна та західна частини Хонсю, острови Сікоку і Кюсю, де багато зручних природних бухт, а температура морської води навіть взимку не опускається нижче 20° С. Прибережним рибальством зазвичай займаються невеликі артілі.

Морське рибальство здійснюється середньотонажними судами (більше 10 т) в 200-мильної економічної зони Японії. Оскільки дуга Японських островів простягається з півночі на південь майже на 3,5 тис. км, структура уловів в різних частинах зони різниться досить сильно. У водах теплої течії Куросіо, що приходить з півдня до тихоокеанського флангу Японії, ловляться тунець, макрель, сардина, в водах холодної течії Оясіо на північному фланзі – переважно оселедець, а також макрель, тріска. Починаючи з 1990-х рр. обсяги уловів в межах 200-мильної зони помітно скоротилися; особливо це стосується вилову сардини.

Океанічне (експедиційне) рибальство здійснюється у відкритому морі і в 200-мильних зонах іноземних держав з використанням найбільш продуктивного великотоннажного флоту. Необхідно відзначити, що основне зменшення уловів в 1990-х рр. довелося саме на океанічне рибальство, в першу чергу в 200-мильних зонах інших держав Тихого, Індійського, та й Атлантичного океанів. Після встановлення таких зон багато японських риболовецьких флотилій фактично втратили можливість лову риби в значній частині раніше доступних для них акваторій [3].

Скорочення вилову риби в Японії за останнє десятиріччя на фоні виснаження запасів основних промислових риб пояснюється також і такими причинами, як скороченням з 1980-х років наростаючими темпами рибальського флоту та наслідками повені у березні 2011 року, що були викликані потужним землетрусом.

У розвитку світового рибальства сьогодні склалася стійка тенденція скорочення частки традиційного промислового рибальства в загальному обсязі рибодобування при швидкому розвитку світового виробництва аквакультури, що передбачає штучне розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури в повністю або частково контрольованих умовах. Цей напрям рибного господарства набув досить високого розвитку у 70-80 роках ХХ століття. Саме у Японії вперше у промислових масштабах було проведено вирощування риби за високих щільностей посадки у проточних басейнах, ставах та садках. Перші

позитивні результати вирощування коропа у циркуляційних системах також належать японським вченим [4].

Інститут аквакультури університету Кіндай в префектурі Вакаяма в 2002 році перший в світі зміг здійснити повний цикл розведення блакитного тунця. Повний цикл його вирощування включає штучне виведення мальків з ікри, їх вигодовування і вирощування до зрілої особини, стимулювання метання ними ікри для подальшого вирощування мальків. Це відрізняється від існуючого до сих пір способу розмноження, коли з моря виловлюють мальків, що народилися в природних умовах проживання та сприяє збереженню природних ресурсів тунця.

У результаті зростання попиту на рибу і збідніння багатьох промислових акваторій від перелову сьогодні вже майже половина морепродуктів вирощується штучно. Якщо обсяг виробництва аквакультури (окрім рослиноїдних) у світі в 1960 році становив 1,6 млн т, то вже в 2012 році – 66,6 млн т. Протягом останніх десятиліть аквакультура показує зростання, яке перевищує 10% на рік. Здебільшого це зростання припадає на країни Азії (у тому числі і Японію), де зосереджено 90% акваферм. За даними спільної публікації Світового банку, ФАО (Food and Agriculture Organization) та Міжнародного науково-дослідного інституту продовольчої політики (IFPRI) до 2030 року на аквакультуру буде припадати близько двох третин (62%) світового виробництва рибної продукції [6].

Основними продуктами марикультури Японії є морські водорості (40%, в основному призначені для вживання в їжу людиною), морські гребінці (20%), устриці (16%), інші (24%). Виробництво в цілому залишалося незмінним протягом останніх 20 років після досягнення піку в 1994 році. Це пов'язано з обмеженими можливостями рибоводних фермерських господарств, зниженням цін на рибу і надмірною пропозицією на світовому ринку [5].

Специфіка рибного господарства вимагає державного управління та підтримки. У всіх великих рибальських країнах розвиток рибного господарства забезпечується за сприяння державних органів управління – міністерств, департаментів та агентств. Власне зацікавленість держав у розбудові рибної промисловості забезпечує її високий рівень у Норвегії, Японії, Австралії, Нової Зеландії та інших країнах.

Управління рибним господарством в Японії здійснюється за допомогою системи прав рибальства в прибережному рибальстві та системи ліцензування рибальства для морських і віддалених водойм, заснованих на основі законів про рибальство. Обидві системи є контролем кількості рибалок або рибальських суден і регулюванням знрядь лову, районів і сезонів. Після ратифікації Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права (ЮНКЛОС) у 1996 році Японія ввела систему загального допустимого улову (ОДУ) в якості контролю вилову відповідно до Закону «Про збереження водних біоресурсів та управління ними». В даний час під управління підпадають сім видів біоресурсів: сайра, минтай, сардина, звичайна і плямиста скумбрія, звичайний кальмар і сніжний краб [5].

Для запобігання, стримування та ліквідації ННН (незаконного, нерегульованого, несполученого) промислу і неконтрольованого ввезення їх уловів у 1996 році був заснований Закон «Про спеціальні заходи щодо посилення збереження та управління ресурсами тунця», який контролював торгівлю тунцями, виловленими ННН і перехопленими промисловими судами. Крім того, у 2000 році була заснована організація зі сприяння відповідальному рибальству тунця (OPRT) для боротьби з ННН промислом.

Забезпечення стійкості морських ресурсів вимагає обмежень на улови для збереження достатніх запасів риб, які йдуть на нерест. Рибальські країни, такі як Нова Зеландія, Ісландія і Норвегія ще у 1980-х роках ввели індивідуальні квоти і зуміли зробити рибальство зростаючою галуззю. Система індивідуальних квот була також прийнята Сполученими

Штатами, Європейським Союзом, Перу і багатьма іншими країнами. Японія поки залишилась країною, яка не перейшла на систему квот.

У грудні 2018 року позачергова парламентська сесія внесла поправки в Закон «Про рибальство» (це вперше за 70 років). Завдяки цим поправкам в Японії передбачено почати державне регулювання рибальства. Так, метою закону зазначено «забезпечити стале використання водних ресурсів». Крім того, в статті 6 сформульовано, що органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за збереження і контроль водних ресурсів [6].

Японські експерти закликають уряд розробити систему управління рибальством для відстеження зникаючих видів водних біоресурсів. Робляться великі зусилля і вживаються заходи з відновлення та розширення рибних ресурсів, такі як розробка планів відновлення ресурсів, а також активізація риболовецьких спільнот [5]. Однією з основних цілей нового плану є поліпшення стану запасів, сприяння міжнародному управлінню ресурсами, посилення управління рибним господарством, щоб оживити рибну галузь та забезпечити стійке і конкурентоспроможне на міжнародному рівні рибальство, а також стабільні поставки риби і рибопродуктів для нації.

Отже, рибна галузь Японії характеризується скороченням експорту рибної продукції, що обумовлено переломами риби, які призвели практично до занепаду океанічного рибного промислу у виключній економічній зоні країни. Водночас рибальство все частіше стає малорентабельним в умовах виснаження запасів основних промислових риб, а продукція аквакультури (риб, ракоподібних, молюсків) дешевшає за рахунок розвитку інноваційних біотехнологій. Це створює умови для значного росту сектору аквакультури як в Японії, так і інших країнах світу. Тому забезпечення продовольчої безпеки, захист національних запасів морських біоресурсів від виснаження вийшли на перший план національної політики Японії у цій галузі.

1. Винслав Ю. Б., Соколова Н. Н. Состояние и тенденции развития рыбопромышленного комплекса. *Рыбная промышленность*. 2004. № 2. С. 2–4.
2. Дітріх І. В. Тенденції і перспективи світового ринку риби та морепродуктів. *Глобальні та національні проблеми економіки* : зб. наук. праць Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2014. Вип. 2. С. 62–65.
3. Рибальство в Японії. URL: <https://moyaosvita.com.ua/geografija/ribalstvo-v-yaпoni%D1%97/> (дата звернення: 15.11.2020 р.).
4. Андрющенко А. І., Вовк Н. І. Аквакультура штучних водойм : підручник. *Індустріальна аквакультура*. Частина II. Київ, 2014. 586 с.
5. Рыбное хозяйство Японии (взлёт и падение). URL: <http://fishindustry.com.ua/rybnoe-hozyajstvo-yaпonii-vzlyot-i-padenie/> (дата звернення: 15.11.2020 р.).
6. Майбутнє японського рибальства залежить від політики управління ресурсами. URL: <https://www.nippon.com/ru/currents/d00455/> (дата звернення: 15.11.2020 р.).